

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДО ЄДИНОГО ДНЯ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

(за матеріалами Українського інституту національної пам'яті)

ДО 30-РІЧЧЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ 1 ГРУДНЯ 1991 РОКУ

Напередодні

На початку 1980-х років верхівка комуністичної партії СРСР розпочала «перебудову» – «косметичний ремонт» системи для виходу із глибокого застою. Проте паростки свободи зробили процес неконтрольованим і радянська імперія стала розпадатися... Навесні 1990-го проголосила незалежність Литва. Близькими до цього були Латвія й Естонія. 12 червня державний суверенітет задекларувала РРФСР. Прийняття російським парламентом цього акта призвело до того, що протистояння між керівниками СРСР і РРФСР Михайлом Горбачовим та Борисом Єльциним (на той час головою Верховної Ради Російської Федерації) досягла апогею. Відтак Горбачов зосереджувався не на подіях в Україні, а на нейтралізації головного опонента.

Україна тим часом бурлила. Унаслідок демократизації і гласності множилися організації, що виступали за свободу та незалежність. Виникло багато громадських організацій, спілок і товариств, метою яких була боротьба за ліквідацію монополії впливу комуністичної ідеології на суспільне життя. На початку 1990-х років активізувався національно-визвольний рух і суспільно-політичне життя. Широкої популярності набули такі громадські об'єднання, як «Меморіал», Товариство української мови імені Тараса Шевченка, Студентське братство, Український культурологічний центр та інші. Трохи раніше, у вересні 1989 року, виникла перша масова, фактично опозиційна до влади політична структура – Народний рух за перебудову.

У березні 1990 року відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Ідея незалежності зазвучала на повний голос у стінах законодавчого органу. 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР схвалила Декларацію про державний суверенітет України.

Проголошення незалежності України

У квітні 1991 року з ініціативи Президента СРСР Михайла Горбачова до Ново-Огарьово, що під Москвою, з'їхалися керівники дев'яти республік (Росія, Україна, Білорусія, Казахстан, Узбекистан, Туркменія, Киргизія, Таджикистан і Азербайджан). Тема переговорів – зміст нового союзного договору. Підписати його планували на з'їзді народних депутатів СРСР у вересні – жовтні 1991 року. Представники національно-демократичної опозиції готувалися до акцій протесту, щоб не допустити цього. З іншого боку, група найконсервативніших представників союзних спецслужб, компартійної, радянської та військової бюрократії вважали проєкт нового союзного договору надто ліберальним. Вони створили Державний комітет з надзвичайного стану (російською – ГКЧП) і

19 серпня 1991 року здійснили державний переворот, оголосивши запровадження надзвичайного стану та увівши в Москву війська.

Народний рух України, Партія демократичного відродження України та інші демократичні сили закликали народ до непокори ГКЧП. Керівництво КПУ стало на бік заколотників. Країною прокотилися акції на підтримку законно обраної влади та державного суверенітету.

21 серпня переворот провалився. Спроба відновити тоталітарну радянську систему і згорнути демократичні процеси зазнала краху. 24 серпня 1991 року відбулася позачергова сесія Верховної Ради Української РСР, на якій було ухвалено Акт проголошення незалежності України. Історичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голоси віддано «за» незалежність, і лише 1 – «проти».

Проголошення державної незалежності Україною відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР та остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи. Однак ця подія не була випадковим явищем, зумовленим московським переворотом. Поразка ГКЧП лише пришвидшила момент формального проголошення (а з погляду історичної спадкоємності – відновлення) державної незалежності України. Процес відбувався мирно для України. Проте це не применшує закономірності й легітимності тієї історичної події, її визначальної ролі в припиненні існування тоталітарного СРСР.

Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року

Постановою Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 року ухвалено рішення щодо проведення Всеукраїнського референдуму на підтвердження Акта. 11 жовтня 1991 року постановою Верховної Ради України затверджено текст бюлетеня та звернення до народу.

Бюлетень референдуму містив текст Акта проголошення незалежності України і запитання «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?» із двома варіантами відповіді: «Так, підтверджую» або «Ні, не підтверджую». Спеціальне звернення Верховної Ради України містило також заклик до громадян України підтримати Акт: *«Співвітчизники! Будьмо єдині в прагненнях наших, в розбудові незалежної державності України! Наша земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками «власної хати», де панують «своя правда, і сила, і воля».*

Про референдум у цифрах:

- у **27** адміністративних одиницях України відбувся плебісцит: 24 області, Автономна республіка Крим, Київ і Севастополь;
- **84,18 %** тих, хто мав право голосу, а це **31 891 742** виборці, взяли участь у референдумі;
- **90,32 %** тих, хто брав участь, або **28 804 071** громадянин, висловилися на підтримку незалежності.

Плебіцит мав імперативний характер, його рішення було загальнообов'язковим і не потребувало окремого затвердження. За підсумками опитування було зміцнено правові засади державного суверенітету, створено умови для розгортання державотворчих процесів у незалежній Україні.

Під час демократичного волевиявлення 1 грудня 1991 року український народ підтвердив прагнення жити в суверенній державі та заклав підвалини для державотворчих процесів у незалежній Україні.

Одночасно із референдумом українці обирали першого Президента. Цікаво, що тодішній голова Верховної Ради Леонід Кравчук 30 серпня 1991 року підписав Указ Президії Верховної Ради «Про заборону діяльності Компартії України» як організації, що брала участь у державному перевороті, і того ж дня вийшов із її лав.

На президента, крім Леоніда Кравчука, балотувалися ще п'ятеро висуванців від громадських і національних рухів. Вони не змогли узгодити єдину кандидатуру. 61,59 % голосів (19 643 481 виборців) підтримали Леоніда Кравчука. Він посів перше місце в усіх регіонах, крім Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей. Там переміг В'ячеслав Чорновіл, який загалом набрав 23,27 % (7 420 727 голосів). 5 грудня 1991 року у Верховній Раді відбулася інавгурація Леоніда Макаровича Кравчука, який став першим Президентом України.

Демократичні перетворення – результат відновлення незалежності та референдуму 1 грудня

Всеукраїнський референдум не був законодавчою необхідністю, адже Верховна Рада на той момент вже ухвалила всі необхідні рішення. Референдум унеможливив перегляд рішення депутатів і остаточно підтвердив народження незалежної Української держави.

Тільки після 1 грудня Україну почали визнавати інші країни світу. 2 грудня – Канада і Польща, 3-го – Угорщина, 4-го, коли ЦВК підбила підсумки плебіциту, – Латвія і Литва. 5-го – Російська Федерація, Аргентина, Болгарія і так далі. 5 грудня Верховна Рада проголосила в «Посланні до парламентів і народів усіх країн»: *«Договір 1922 року про утворення Союзу РСР Україна вважає відносно себе недійсним і недіючим».*

8 грудня лідери України, Росії і Білорусі підписали угоду про те, що Союз «як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування». Знаково, що жодна радянська республіка (за винятком хіба що балтійських) після українського референдуму не провела свій власний референдум щодо незалежності. Стало очевидно, що без України Союз неможливий. 25 грудня перший і останній президент СРСР Михайло Горбачов оголосив про свою відставку. Союз Радянських Соціалістичних Республік перестав існувати.

У країні почалися демократичні перетворення, відбувся поділ державної влади на три гілки. 1992 року законодавчо затверджено державні герб, гімн і прапор України.

28 червня 1996 року відбулася ще одна знаменна подія – прийняття Конституції. Основний закон остаточно проголосив Україну суверенною,

незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, визнав людину найвищою соціальною цінністю і утвердив народовладдя.

У вересні того ж року офіційно введено в обіг національну валюту – гривню, яка неодноразово була грошовою одиницею на українських землях.

ДЕНЬ ВШАНУВАННЯ УЧАСНИКІВ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

Відзначається щорічно 14 грудня у день офіційного закінчення будівництва саркофага над зруйнованим четвертим енергоблоком Чорнобильської АЕС.

День започатковано в Україні згідно з Указом Президента України «Про День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» від 10 листопада 2006 року №945/2006 «...з метою гідного відзначення мужності, самовідданості і високого професіоналізму учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та на підтримку ініціативи громадських організацій і Міністерства праці та соціальної політики України...».

Чорнобильська катастрофа в цифрах і датах

1977 року запустили перший блок Чорнобильської АЕС.

2 роки пропрацював четвертий енергоблок ЧАЕС – на повну потужність його запустили 1984 року. Це був «наймолодший» і найсучасніший реактор.

2 дні світ нічого не знав про вибух.

30 співробітників АЕС загинули внаслідок вибуху або гострої променевої хвороби протягом кількох місяців з моменту аварії.

500 тисяч людей померли від радіації, за оцінками незалежних експертів.

8,5 мільйонів жителів України, Білорусі, Росії в найближчі дні після аварії отримали значні дози опромінення.

90 784 особи було евакуйовано з 81-го населеного пункту України до кінця літа 1986 року.

Понад 600 тисяч осіб стали ліквідаторами аварії – боролися з вогнем і розчищали завали.

2293 українських міст і селищ із населенням приблизно 2,6 мільйона людей забруднено радіоактивними нуклідами.

200 тисяч квадратних кілометрів – на таку територію поширилася дія радіації. Із них 52 тисячі квадратних кілометрів – сільськогосподарські землі.

10 днів – з 26 квітня до 6 травня – тривав викид активності із пошкодженого реактора на рівні десятків мільйонів кюри на добу, після чого знизився у тисячі разів. Фахівці називають цей період активною стадією аварії.

11 тонн ядерного палива було викинуто в атмосферу внаслідок аварії на 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС.

400 видів тварин, птахів і риб, 1200 видів флори продовжують існувати в «зоні відчуження», де через істотне та катастрофічне забруднення повітря, ґрунтів і вод заборонено проживати людям.

26 квітня–жовтень 1986 року Чорнобильська АЕС не працювала. У жовтні 1986-го 1-й і 2-й енергоблоки було знову введено в експлуатацію; у грудні 1987 року відновив роботу 3-й. 4-й енергоблок не запрацював.

1991 рік – на 2-му енергоблоці сталася пожежа, внаслідок якої була заблокована робота цього реактора.

Грудень 1995 року – підписання меморандуму між Україною та країнами «Великої сімки» і Комісією Європейського Союзу, відповідно до якого почалася підготовка програми повного закриття станції.

15 грудня 2000 року – Чорнобильську атомну електростанцію зупинено повністю.

Вересень 2010-го – закладка фундаменту під новий саркофаг над зруйнованим 4-м енергоблоком; у квітні 2012-го стартувало будівництво арки, що мала накрити зруйнований блок Чорнобильської АЕС, – «Укриття»; у жовтні 2011 року на майданчику комплексу «Вектор» почалося будівництво Централізованого сховища відпрацьованих джерел іонізуючого випромінювання.

29 листопада 2016 року завершили насування арки над 4-м енергоблоком.